

נושאים בעלון

ברכה על הים הגדול
 ים התיכון
 ים כנרת
 ים המלח
 ים סוף
 הרואה הרים ונבעות
 ברכת משנה הבריות
 מערת הנטיפים
 ברכת ראייה בבתי
 קברות ובקברי
 צדיקים

מתוך סדרת הספרים "לב המועדים"

עלון לב המועדים

הלכות והליכות בענין "ברכות הראייה"

ברכה על הים הגדול

"ר' יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול בזמן שרואה אותו לפרקים" (משנה ברכות פרק ט משנה ב שו"ע רכח א).

חיוב הברכה הוא רק על ים שנעשה מששת ימי בראשית אבל אם נשתנה בידי אדם אין לברך, ולכן במקומות שבני אדם שינו את מהלכו של הים על ידי חפירות גדולות, כגון תעלת סואץ אין מברכים לפי שאין זה מימי בראשית, ואם יש ספק יברך בלא שם ומלכות (שו"ע שם ב, מג"א רכח ג, נמוקי או"ח רכח א).

נוסח הברכה "ברוך אתה ה' אלהי עושה נויש אומרים שעשה (משנ"ב שם ס"ק ג) הים הגדול" (משנה ברכות ט ב, שו"ע רכח ב, הגריש"א וזאת הברכה מהדרה תשסב פרק יז אות ב).

ביאור ברכת "עושה מעשה בראשית"

כיון שיסודן מאז מעשה בראשית והוא שבחו של מקום הוא כשמכירין היום דבר שאנו יודעים שהמקום בראו בששת ימי בראשית ועדיין הוא קיים, ק"ו לעושהו שהוא קיים (אבודרהם ברכות השבת והודאה, א"ר רכח א, משנ"ב שם ס"ק א).

ראית ים או התפעלות

יש אומרים: שהחיוב הוא על ראית הים עצמו ולכן גם הרואה ואינו מתפעל צריך לברך (הגריש"א הובא בשער העין עמוד תכ).

יש אומרים: שהחיוב הוא על ההתפעלות ולכן שכח ולא ברך יברך כל זמן שיש לו התפעלות ממה שראה (עין הגריש"א ה"ש פרק כג כו).

ים הגדול - מהו האוקיאנוס או הים התיכון

יש אומרים: שהוא הים האוקיינוס המקיף את כל העולם (כך נקמו רוב המפרשים, אבודרהם ברכות השבת וההודאה רמב"ם הלכות ברכות פרק י הלכה טו, משנ"ב שם ס"ק ב), **הטעם שתקנו לו ברכה בפני עצמו:** שמתוך גדלו וחשיבותו שעליו אמר שלמה המלך (קהלת א ז) "כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא" (רע"ב ברכות ט בשם ד"ה ברוך, לבוש רכח א).

ומה שהתורה קראה לים התיכון הים הגדול (עין במדבר לד ו) לפי שכלפי הימים הסמוכים לארץ ישראל הוא הגדול שבהם אבל כנגד האוקיאנוס הוא כאין וכאפס (ערוך השולחן רכח ג).

יש אומרים: שהים הגדול נקרא הים שעוברים בו לארץ ישראל ומצרים (דהיינו ים התיכון) (שו"ע רכח א), **והטעם שנקרא ים הגדול:** משום חשיבותו של ארץ ישראל (משנ"ב שם ס"ק ב), [עין במג"א רכח א בשם לחם המודות שכתב שנפל מעות בדברי תשובות הרא"ש שהשו"ע נסמך עליו].

ים התיכון

הרואה את ים התיכון אם לא ראה ל' יום מברך בשם ומלכות "בא" עושה מעשה בראשית" ויש אומרים שראוי להוסיף מיד בסיום הברכה "שעושה הים הגדול"

והטעם: כיון שיש אומרים שיש לברך על ים התיכון "שעשה את הים הגדול" (עין שו"ע רכח א) ובכדי לצאת ידי כל השיטות יוסיף שעשה את הים הגדול (הגרש"א ה"ש פרק כג כמ, מנחת יצחק ח"א סימן קו).

ים כנרת

הרואה את ים כנרת ולא ראה ל' יום מברך "עושה מעשה בראשית" (מור וקציעה סימן רכת, הגריש"א הליכות שלמה ח"א פרק כג הלכה כז, הגריש"א הובא בוזאת הברכה פרק יז אות ד), **ויש אומרים:** דווקא אם רואה את כל הכנרת מברך (יבואר בהמשך הגריש"א שער העין עמוד פד).

יש אומרים: שאין לברך, **והטעם:** משום שחוששים לשיטות שאומרות שים כנרת נוצר אחר מעשה בראשית (וזאת הברכה פרק יז ב ד בשם קונטרס ללמוד וללמד ששמע מאחד מגדולי הדור).

טעם אחר: לפי שאין הם משונים כל כך שנאמר שניכרת בהם גבורת הבורא (וזאת הברכה שם בשם הגריש"א שינברג ז"ל).

ים המלח

יש אומרים: שהרואה את ים המלח אינו מברך (הגריש"א הליכות שלמה פרק כג דבר הלכה מג, קובץ עניני ברכות ירושלים תשנ"ט), **והטעם:** לפי שאינו מתחילת ימי בראשית שבתחילתו היה עיר סדום ואחר כך נמשך להיות ים המלח (הליכות שלמה ד"ה שם מג, מנחת אמת פרק ו ט).

ראייה לדבר: מרש"י (בראשית יד ג ד"ה עמק) על הפסוק "כל אלו חברו אל עמק השדים הוא ים המלח", עמק השדים כך שמו על שם שהיו בו שדות הרבה הוא ים המלח לאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה

ים המלח ומדרש אנדה אומר שנתבקעו הצורים סביבותיו ונמשכו יאורים לתוכו עכ"ל מבואר שים המלח נוצר אחר מעשה בראשית.

טעם אחר: לפי שנעשה על ידי קללה שנעשה בעונש מהפכת סדום (נימוקי או"ח רכח ב בשם ספר פרדס לרב מ' יוסף שוורץ, הגרשז"א ה"ש כג מג).

ראייה שנוצר מעשה בראשית מהגמרא (בב"ב ע"ד, ב) שאומרת שימה של סדום מקיף את ארץ ישראל.

ויש אומרים: שיש לברך, **והטעם:** שאף שחלק מים המלח נוצר אחר בריאת העולם אך עצם הים הוא ממעשה בראשית (קונטרס להודות ולהלל ים תשמ"ט בשם הגר"י פישר).

ויש אומרים: שיברך בלא שם ומלכות משום שספק ברכות להקל ושמא נוצר אחר מעשה בראשית כמבואר לעיל (וזאת הברכה פרק י"ב ד).

דעת הגר"ש"א: הגר"ש"א מסתפק ברואה את ים כנרת או ים המלח אם לברך, לפי שיש אומרים שהרחיבו את גודלה ונשתנה ממה שהיתה ממששת ימי בראשית ויתכן שהרואה רק חלק מהים החלק שמברך עליו הוא אינו מששת ימי בראשית ולכן מספק שמא אין זה ים המלח וכן ים הכנרת המוזכר בגמרא יברך בלא שם מלכות **ולפי זה** אם רואה את כל ים המלח וים הכנרת שבודאי רואה גם את החלק שנברא בששת ימי בראשית יכול לברך בשם מלכות (הגר"ש"א אשרי האיש ח"ב פרק מו אות סב, אור לציון ח"ב פרק יד סעיף מ"ד"ה וכל).

ים סוף

יש אומרים: שהרואה את ים סוף מברך "עושה מעשה בראשית" ואינו צריך להוסיף "עושה הים הגדול" (כמו שיש אומרים להוסיף על ים התיכון) לפי שאין כאן ספק שמא הוא הים הגדול כמו שמסתפקים בענין זה על ים התיכון (וזאת הברכה פרק י"ב ג בשם הגר"מ שטרנבוך).

ויש אומרים: שהרואה את ים סוף אינו מברך ויש מוסיפים שטוב שיהרהר הברכה בלבד, **והטעם:** לפי שאינו ממעשה בראשית אלא נוצר לאחר מכן כמבואר במדרש רבה שנוצר בזמן דור אנוש (שמות רבה פרק כג אות ד, עיין שעה"צ רכח מ, אהלך באמיתך פרק מו יז).

זמן הברכה

הרואה בתוך ל' יום אינו מברך, לאחר ל' יום שב ומברך (עיין שו"ע ריח ג).

הטעם שמברך לאחר ל': משום שלאחר ל' יום נחשב כראיה חדשה (עיין ביאור הלכה ריח ד"ה במקום הוה), ול' יום הוא ללא היום שראה קודם וללא היום שרואה עתה דהיינו הפסקה של ל' יום (משנ"ב ריח ס"ק יא).

צורת הברכה

יביט בהם ותוך כדי דיבור יברך ולא יברך קודם שראה.

ברכה במעומד

יש אומרים: לכתחילה יש לברך ברכות אלו במעומד, **והטעם:** ככל ברכות השבחה שיש לברכם במעומד (סידור יעב"ץ ברכות השחר, וזאת הברכה תחילת פרק יז).

שכח ולא ברך עד מתי יברך

יש אומרים: שכל זמן שיש לו התפעלות ממה שראה יכול לברך (הגר"ש"א הליכות שלמה פרק כג כו).

יש אומרים: אם נשאר באותו מקום כגון הנמצא על שפת הים כמה שעות כל זמן שהוא רואה יכול לברך ואם עבר מהמקום ואינו רואה וזאת אף שמתפעל מראיתו אינו יכול לברך (הגר"ש"א הובא בשער העין עמוד תכא).

ראית הים

יש אומרים: ברכה זו נתקנה רק כשרואה את הים ואם רואה את הים מרחוק שנראה כמו ענן כחול בסוף הרקיע אין זה נחשב ראיה אלא כשרואה את כמות המים הגדולה ומרגיש נפלאות הבורא (בעל שבט הלוי הובא בספר מעדני יו"ט סימן כח).

ויש אומרים: שאף אם רואים קטע קמץ של ים אפילו אם רואים רק אחרי התבוננות ועיון אפשר לברך, **והטעם:** לפי שמברכים על הראייה ומה משנה אם רואים מרחוק או מקרוב (הגר"ש"א הובא בשער העין עמוד תכו, הגר"ח"ק שער העין פרק ח יג).

הרואה בלילה

יש אומרים: שהרואה את הים בלילה אם מתפעל מראיתו מברך, ואם במקום שנמצא חשוך שאינו רואה כל כך את הים כך שאינו מתפעל כל כך אינו מברך (הגר"ש"א הובא בספר וזאת הברכה פרק י"ב א, חוט שני הלכות ברכות הודאות או"ח ק"י ב 154).

הרואה בשעת נסיעה

יש אומרים: שהרואה את הים בדרך נסיעתו צריך להעמיד את הרכב ויסתכל לראות ורק אז יברך, ולא בראיה בעלמא דרך נסיעה (תשובות והנהגות ח"ד סימן נו).

ברכה כשרואה מהמטוס

יש אומרים: שהטס מעל הים או מעל הרים ומדברות שרואה בראיה ברורה מברך את הברכה הראויה על ראית ים או נהר או מדבר (שו"ת בצל החכמה ח"ב סימן מו).

ויש אומרים: שאין לברך לפי שמברכים רק כשמרגישים נפלאות הבורא של הים ורואים ברור ריבוי מים או שייך לברך (עיין משנ"ב תקפא ס"ק ג, הגר"י דינר גליון מים חיים 113).

ראה תוך ל' שתי ימים שונים

יש אומרים: שאם ראה את הים התיכון ובירך עליו ותוך ל' ראה את ים הכנרת מברך שנית (הגרשז"א הליכות שלמה ח"א פרק כג כז), **והטעם:** כיון שזה ים חדש ויש התפעלות חדשה בכל ראייה (חוט שני הלכות ברכות הודאה סימן קי יו).

גר ליד הים

הגר ליד הים ונסע מביתו למשך ל' יום, **יש אומרים:** שלא יברך על ראייתו (הגרשז"א הליכות שלמה פרק כד כח, חוט שני הלכות ברכות הודאה סימן קי יא), **והטעם:** לפי שאינו מתפעל מראיתו מחמת רגילות הדבר, **ראייה לדברי:** מדברי השע"ת (תקסא ב בשם שו"ת הרדב"ז תרמו) שכתב לענין קריעה על ירושלים שהדר בסמיכות אינו קורע אף אם נודמן שלא ראה אותם שלושים יום (הגרשז"א ה"ש שם דבר הלכה מד).

ויש אומרים: שצריך לברך, **והטעם:** לפי שעבר ל' יום והחויב אף שלא מתפעל (הגרשז"א הובא בשער העין עמוד תכא).

הרואה הרים ונבעות

"הרואה הרים ונבעות ומדברות, אומר בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית" (ש"ע רכח סעיף א ג).

על איזה הרים מברכים: לא על כל הרים ונבעות מברך, אלא דווקא על הרים ונבעות המשונים וניכרת גבורת הכורא בה (ש"ע שם ג).

הר המוריה

הרואה את הר המוריה אינו מברך, **והטעם:** על פי ילקוט שמעוני (פרשת וירא רמז ק) "וירא את המקום מרחוק" מתחילה היה המקום עמוק אמר הקב"ה אין דרך המלך לשכון בעמק אלא במקום גבוה מעולה ויפה והגביהו הקב"ה, לכך נקרא הר המוריה שמיראתו נעשה הר נמצא אינו הר מששת ימי בראשית ואין לברך עליו "עושה מעשה בראשית" (אהלך באמיתך פרק טו ד).

איזה נהרות מברך

יש אומרים: שאין מברך על כל הנהרות אלא רק על ד' נהרות הכתובות בתורה (בראשית ב יא יד) [פישון גיחון] חדקל ופרת (תוס' ברכות נד, ב שם ד"ה), והוא שלא נשתנה מהלכם על ידי הפירות בני אדם שהסיבוהו דרך שם (לבוש רכח ב).

והטעם: לפי שדווקא אלו ד' נהרות נקראו מעשה בראשית שלא נשתנו על ידי אדם מה שאין כן שאר הנהרות אפשר שנשתנו על ידי בני אדם (מהרש"א ברכות נב, ב ד"ה תוד"ה) ולכן לא יברך על ראיית תעלת סואן ותעלת פנמה.

ויש אומרים: שמברך אף על שאר נהרות גדולות שנבראו מששת ימי בראשית (מנ"א רכח ג, א"ר שם יו).

ברכת משנה הבריות

"ת"ר הרואה פיל קוף וקפוף אומר ברוך משנה הבריות" (ברכות נח, ב).
ברכת משנה הבריות: חז"ל תיקנו לברך ברכת משנה הבריות כשרואה אדם שגופו וצורתו משונה משאר בני אדם [עד שהרואה אותו מתפעל בו] וכן כשרואה פיל או קוף.

הטעם שנתקן ברכה מיוחדת דווקא על קוף ופיל וקיפוף [ינשוף]: כיון שהם דומים במקצת דברים לאדם מברך עליהם [ינשוף יש לו לסתות ולחיים כאדם (רש"י ברכות נח, ב ד"ה קפוף)] (מאירי ברכות נח).

יש שביארו לפי שבזמן דור המבול נפרע הקב"ה מן האנשים שהפכו לקופים ופילים והיינו שהקוף דומה לאדם ופיל נמי מבין לשון בני אדם וכו' לכן תקנו לברך עליהם משנה הבריות (ברוך משנה הבריות בפירוש מלאכת שלמה על המשניות בכלאים פרק ח שכתב ושמעתי מפי חכם חסיד מקובל ר' משולם ז"ל).

המבקר בגן החיות וברך על הקופים ברכת משנה הבריות וכיון לפטור את ראית הפילים

יש אומרים: שאין צריך לשוב ולברך על הקופים (נמוקי או"ח רכח ד). ויש שמפקפקים בדבר (אתהלך באמיתך יז ז). ולכן לכתחילה יכון בפירוש שלא לצאת בברכה זו על ברכת ראית הפילים (אהלך באמיתך שם).

מתי מברכים: הטור מביא (רכח) בשם הראב"ד והמאירי שיש לברך רק בראיה ראשונה, **והטעם:** לפי שלא שייך לברך על שינוי רק בפעם הראשונה שאז השינוי גדול בעיניו (משנ"ב רכח ס"ק כט).

למעשה: יש אומרים: שיברך אחר ל' יום בלי שם ומלכות (משנ"ב שם ס"ק ל), **ויש אומרים:** שאחר ל' יום יכול לברך עם שם ומלכות (החז"א אורחות הלכה ח"ג עמוד רכה).

מערת הנטיפים

הרואה את מערת הנטיפים: יש אומרים: שיש לברך "עושה מעשה בראשית" והנהוג לברך ברכות אלו בשם ומלכות יברך עם שם ומלכות (אור לציון ח"ב עמוד שיא סעיף סג).

הטעם: כיון שדומה להרים ונבעות המשונים שניכרת בהם גבורת הכורא שמברך עליהם עושה מעשה בראשית (אור לציון שם).

ויש אומרים: שאין לברך, **הטעם:** כיון לפי שברכת עושה מעשה בראשית נתקנה על דברים שנעשו מששת ימי בראשית ואילו מערת הנטיפים לא נבראה מששת ימי בראשית (עיין בשו"ת בצל החכמה ח"ב סימן י) אע"פ שמתפעל מפלאי הבריאה ונכון שיברך ברוך עושה מעשה בראשית בלא שם ומלכות (שו"ת ברכת יהודה ח"א סימן טו).

ברכה בבית הקברות (ברכות נה, ב)

"הרואה קברי ישראל יברך אשר יצר אתכם בדין" על קברי עכו"ם

אומר (ירמיה נ"ב) "בושה אמכם" (שו"ע רכד יב).

הנכנס לבית הקברות צריך לברך ברכת הראיה "אשר יצר אתכם" וכו' שנתקנה על הרואה קברי ישראל ברכת (טושו"ע רכד יא).

והמנהג להוסיף ולומר את ברכת "אתה גיבור" מחיה המתים אתה רב להושיע" בלא ברכה (מעבר יבוק מאמר שפתי רננת פ' כ, גשר החיים ח"ב פרק כח).

הטעם בברכה זו: כדי להצדיק דינו של הקב"ה על המתים הקבורים שם וכדי לעורר את האדם החי להזכירו חיים והמות והתוחלת לתחיית המתים אחר המות (ברכות נה, ב ספר הכתים שער יג אות ו).

הרואה בית קברות מרחוק כגון הנוסע לכיון ירושלים ורואה את הר

המנוחות או הרואה בית קברות מביתו

יש אומרים: שיכול לברך (עיין ערוה"ש רכד ה, שו"ת בצל החכמה ח"ג ס' ט).

ויש אומרים: שלא יברך אלא עליו להתקרב ואז לברך וכן יש לנהוג **והטעם:** כיון שהברכה היא התעוררות גדולה לאדם להזכירו החיים והמות וזה שייך רק כשהוא מתקרב ממש לבית הקברות אבל הנוסע ברכב בכביש הסמוך לא שייך ברכה זו (ברכי יוסף רכד כ, שו"ת באר משה ח"ב י"ג גשה"ח ח"א ע' שא).

ויש שכתבו לחלק שאם עושה עצירה ומסתכל על הקברות מברך, ואם ראייה בעלמא אנב הנסיעה לא מברך (תשובות והנהגות ח"ג ס' פ).

ברכה בקבר של יחיד או מספר קברים בלבד: על קבר של יחיד אין

מברכים ברכה זו, כגון קבר של ר' מאיר בעל הנס, קבר רחל שקבורים לא בבית קברות, **והטעם:** כיון שברכה זו נתקנה בלשון רבים "אשר יצר אתכם בדין" (משנ"ב רכד ס"ק טז, שערי תשובה ד).

טעם אחר: לפי שאומרים בברכה "ויוודע מספר כולכם" ובקבר אחד או מספר קברים גם לנו יודע המספר (תשובת הרדב"ז ח"ג תקסט).

ברכת ראיה בקברי צדיקים

הטעם במנהג העולם שאין מברכים ברכת הראיה כשעולים לקברי

צדיקים עתיקין כגון מערת המכפלה, במירון שקבורים שם רשב"י

ובנו, קבר האר"י ז"ל והבית יוסף בצפת ועוד

כיון שעיקר הברכה הוא על המקום שרגילים לקבור שם או שמתו לפני כמה שנים וניכר עוד כבית הקברות, ועל זה תיקנו ברכה אבל במקום עתיק שלא ניכר עוד כבית הקברות וגם הקברים עצמם אולי אינן שם אלא עצמות צדיקים לא נהגו לברך (תשובות והנהגות ח"ד סימן נו).

טעם אחר: ע"פ הנצי"ב (עמק שאלה שאילתא יד) שאין איסור לועג לרש כשהמת קבור בעומק עשרה טפחים משום שנחשב כרשות אחרת,

ולפי זה בצדיקים שקבורים במערה מונחים בעומק של המערה ולכן לא מברכים דאינו בגדר "הרואה" (תשובות והנהגות שם).

טעם אחר מדוע אין מברכים בבית הקברות בצפת: כיון שהיו שם כמה רעידות אדמה א"כ קברותיהם עמוקים ואינם לפנינו ואינו בגדר הרואה (מנחת אמת פרק יג הערה כט, תשובות והנהגות ח"ד נו).

ברכה אחת לשלושים יום

מי שבירך ברכת "אשר יצר אתכם בדין" על קברים שראה בבית קברות אחד, אינו חוזר לברך ברכה זו עד שעברו שלושים יום מראיתו הראשונה, **והטעם:** ככל ברכות הראיה שתקנו חז"ל אחת לל' יום (טושו"ע רכד יג).

אם נתחדש עוד קבר צריך לברך אף בתוך ל' יום (תשובת הראב"י סימן לג, ערוה"ש רכד ה, רדב"ז תקצט, ברכי"י רכד ה באר היטב שם ט).

הולך לבית הקברות אחר תוך ל' יום

יש אומרים: שיכול לברך שוב (הלק"ט ח"א סימן ריב, ערוה"ש רכד שולחן שלמה רכד), ומה שכתב בשו"ע שאם ראה תוך ל' יום אינו חוזר ומברך דווקא שראה אותו בית הקברות דומיא דמלך שאינו מברך תוך ל' דווקא שראה אותו מלך אבל מלך אחר כן וה"ה לענין בית קברות אחר (רדב"ז הובא במג"א רכד י).

ויש אומרים: שלא יברך, **והטעם:** דשם קברי ישראל חד הוא, ולא דומה לראיית מלך אחר שצריך לברך משום שמלך כל אחד יש לו כבוד חלוק בפני עצמו ומתפעל בראיית כל מלך, מה שאין כן בקברים שדומים הם ואין שום חידוש (שו"ת יד אליהו מלובלין סימן לא, כף החיים רכד לח בשם המ"מ אות ב).

ויש אומרים: שיברך בלא שם מלכות (פתח הדביר אות יב).

מי שהולך להשתטח על כמה קברות באותו יום הנמצאים בבתי

קברות שונים, יברך ברכת "אשר יצר אתכם" על בית הקברות הראשון ויכון לפטור בה את שאר הקברים שעתידי לראות באותו יום (עיין רדב"ז ח"ג סימן תקסט, שו"ת בצל החכמה ח"ה סימן פד אות ט).

ברכה זו בשבת

יש אומרים: שאף בשבת מברכים ברכה זו, **והטעם:** לפי שאין זה צידוק הדין שאסור בשבת (חזו"א אמרי יושר סוף נויקין).

ברכה על קברי עכו"ם

על קברי עכו"ם אומר (ירמיה נ"ב) "בושה אמכם" (שו"ע רכד יב)

המנהג היום שאין מברכים, **והטעם:** לפי שבדרך כלל יש צורת ע"ז וכשמברך נראה כחולק כבוד לצורת העבודה זרה או שמתירא ממנה (נימוקי או"ח רכד ס"ק ג).